

„Ach, gdzie są niegdysiejsze śniegi?” – topos ubi sunt w *Wielkim Testamencie* François Villona

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Stefania Skwarczyńska, *Z dziejów inkarnacji poetyckich toposu "Ubi sunt...?"*, „Prace Polonistyczne”, t. 32, 1976, s. 30.
- Źródło: François Villon, *Wielki Testament*, tłum. T. Boy-Żeleński, Kraków 2007, s. 15–16.

- Źródło: François Villon, *Wielki Testament*, tłum. T. Boy-Żeleński, Kraków 2007, s. 20–22.
- Źródło: François Villon, *Ballada wisielców*.

„Ach, gdzie są niegdysiejsze śniegi?” – topos *ubi sunt* w *Wielkim Testamencie* François Villona

Źródło: dostępny w internecie: Pixabay, domena publiczna.

Średniowiecze to epoka, w której szczególnie chętnie rozważano problem śmierci i wciąż ponawiano pytanie o to, co zostaje z ludzkiego piękna i ich dokonań. Powstało w tym czasie wiele utworów skupionych wokół lęku przed śmiercią, wykorzystujących obrazy przemijania i bezlitosności losu. Do grupy tej należy również *Wielki Testament* François Villona. Tadeusz Boy-Żeleński, tłumacz utworu z języka francuskiego, twierdził jednak, że dzieło to podejmuje znany temat w sposób wcześniej niespotykany: „Villon [...] bierze stare, gotowe formy, aby je odmłodzić żywą krwią swoją; aby w nich dać siebie: gorącą, namiętą, rzewną spowiedź życia, jęk zmarnowanej młodości, spazm niezaspokojonego serca”.

Twoje cele

- Rozpoznaś motyw *ubi sunt* w tekstach kultury.
- Omówisz sposób realizacji motywu *ubi sunt* w *Wielkim Testamencie* Villona.
- Rozpoznaś w tekście literackim motyw, hasła i toposy charakterystyczne dla epoki średniowiecza.
- Wykażesz żywotność i ponadczasowość motywu *ubi sunt*.

Przeczytaj

Motyw śmierci

Motyw śmierci to jeden z najważniejszych tematów epoki średniowiecza. Johan Huizinga pisze na ten temat: „Nigdy żadna epoka nie wpajała nikomu raz po raz z taką siłą myśli o śmierci, jak czynił to wiek XV. W życiu ówczesnym nieustannie rozbrzmiewa wołanie: *memento mori*. [...] Istniały trzy zasadnicze tematy, które tworzyły melodię tej nigdy do końca niewyspiewanej skargi na kres wszystkich wspaniałości ziemskich. Przede wszystkim był to motyw pytania: gdzież podzieli się ci wszyscy, którzy niegdyś napełniali świat swym przepychem? Następnie był to motyw przejmującego grozą przedstawienia rozkładu całej piękności ludzkiej. Wreszcie zaś motyw tańca śmierci: oto śmierć porywa za sobą ludzi każdego wieku i stanu”.

Źródło: Johan Huizinga, *Jesień średniowiecza*, przeł. Tadeusz Brzostowski, Warszawa 1992.

Drzeworyt z domniemanym wizerunkiem François Villona z wydania *Wielkiego Testamentu* z 1489 roku.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

W tę problematykę wpisuje się również powstały w 1461 roku *Wielki Testament* François Villona – poemat będący swego rodzaju podsumowaniem życia i twórczości artysty. Villon wykorzystał formę gatunku określanego jako pożegnanie. Poeta wiódł życie awanturnika i wielokrotnie trafiał do więzienia. Często ocierał się o śmierć, która stała się przewodnim motywem jego dzieła. Poetycki testament Villona jest zbiorem przemyśleń i mądrości życiowych, które autor chce zostawić potomnym. Stanowi również wyraz jego przekonań związanych z problematyką grzechu, życia doczesnego i nieuchronności śmierci. „Charakteryzuje *Grand Testament* – i to we wszystkich aspektach – różnorodność tonów, z tendencją do zderzenia w każdym z nich jego

tonów skrajnych; jest więc mądra zgoda z naturalną przemijalnością życia i jest gorzko-ironiczny bunt, by używaniem młodości przewyciężyć nadciągającą starość, ową śmierć za życia; jest [naturalizm](#) w obrazach agonii i jest wzniosłość [...]; jest filozoficzna refleksja, ale także [satyra](#) i [pamflet](#). Uderza swoboda w panowaniu nad dystansem do tematu przemijalności i śmierci: od zadumy nasyconej wspomnieniami ówczesnego człowieka kultury po zanurzenie się w zbliżającym się własnym końcu ukierunkowanym na ostatnią wolę, wyrażoną w zgryźliwo-pamfletowym – przeważnie – testamencie. Uderza swoboda w naginaniu do nadrzędnego tematu przeróżnych gatunków i form literackich: od ballady po modlitwę, [epitafium](#), testament. Ale ta niezwykła i wielokierunkowa bujność i różnorodność nie ma nic z rozproszenia; rozpięta została na toposie [Ubi sunt...?](#) [...]. Tak więc *Grand Testament* Villona to nie utwór obficie nasycony licznymi inkarnacjami toposu *Ubi sunt...?*, ale poemat zrodzony w swej całości przez ten topos [...].

Znajdziemy zatem w utworze Villona literackie ujęcie najważniejszych dla średniowiecza motywów, toposów i haseł.

Źródło: Stefania Skwarczyńska, Z dziejów inkarnacji poetyckich toposu „Ubi sunt...?”, „Prace Polonistyczne Studies in Polish Literature” 1976, nr 32, s. 33-35.

” François Villon

Wielki Testament

Ballada o paniach minionego czasu

Powiedz mi, gdzie y w iakiey ziemi
Iest [Flora](#), rzymska [krasawica](#);
[Archippa](#), cud między cudnemi,
[Tais](#), stryieczna iey siostrzyca?
Ty, [Echo](#), co głos wracasz skory,
Gdy pomknie nad strumienia biegi,
Mów, gdzie są Piękne dawney pory?...
Ach, gdzie są niegdysieysze śniegi!

Powiedzcie, kędy iest uczona
[Helois](#), dla miłości którey

Abeylart Piotr, zmienion w [kapłona](#)
Żal swój w klasztorne zamknął mury?
Podobnież, gdzie [ta monarchini](#),
Co, śmiertelnemi szyjąc ściegi
Worek, [gachowi](#) grób zeń czyni?...
Ach, gdzie są niegdysieysze śniegi!

Królowa [Blanka](#), iak liliia,
Syrenim głosem zawodząca,
[Berta o wielkiej stopie](#), [Liia](#),

[Bietris](#), [Arambur](#), [Alys](#) wrząca,
[Iohanna](#), co w mężczyźńskiej szacie
Anglików gnała precz szeregi,
Gdzież są? Wy mówcie, ieśli znacie?...
Ach, gdzie są niegdysiejsze śniegi!

Przesłanie

Nie pytay, kędy [hoże](#) dziewczki
Idą stąd, y na iakie brzegi,
Iżbyś nie wspomniał tey przyśpiewki:
Ach, gdzie są niegdysieysze śniegi!

Źródło: François Villon, *Wielki Testament*, tłum. T. Boy-Żeleński, Kraków 2007, s. 15–16.

” François Villon

Wielki Testament

Żale piękney [płatnerki](#) dobrze już siegniętey przez starość

Zda mi się, iakbych słyszał skargi
Płatnerki piękney — gdzie te czasy! —
Iak żali się zwiędłemi wargi
Y het, do dawney wzdycha krasy:
«Ha! Ty starości, coś tak wczśnie
Z nóg mnie zwała, ty niedobra?
Cóż dłoń mą trzyma, bych boleśnie
Wnet się nie pchnęła między ziobra?»

«Zabrałaś mi tę iurną pychę,
Iaką czerpałam z mey urody,
Nad kupce, klechy, żaczki liche;
Naówczas bowiem stary, młody,
Wszelki człek dałby, co bych chciała,
Choćby y dusił grosz natwardziey,
Bylebych zwolić mu przystała
Tego, czem dziad dziś wszawy gardzi!»

[...]

«Umarł — iuż dawno! — Leży w grobie,
A ia szedziwa tu ostałam;
Gdy wspomnę, w oney szczęsney dobie
Czem byłam, a czem dziś się stałam,
Gdy w wieczór nagą się oglądam
Y widzę się tak odmienioną,
Nędzną, wyschniętą, śmierci żądam,
Taka mi wściekłość szarpie łono».

«Cóż się z tem czółkiem stało ślniācem,
Kosa blond, brwią wygiętą w górę,
Spożrzeniem radem a palācem
Co lazło chłopu het, za skórę?
Z tym noskiem zgrabnym, wdziēczną bródką,
Uszkami zmyślnie wyciętemi,
Z tą buzią, taką iasnā, słodką,
Z pięknemi wargi rumianemi?»

[...]

«Czoło zmarszczone, włosy siwe,
Brwi oszedziałe, oczy szkliste,
Niegdy wesołe, rozkoszliwe,
Niecące w krąg szaleństwo czyste;
Nos zakrzywiony, szpetny zgoła,
Uszy kosmate y poblādłe,
Gardziel obwiśła iak u woła,
Broda y usta w głąb zapadłe:»

«Otoć piękności kres człowieczey!
Wyschnięte ręce y ramiona,
Łopatki wcale nic do rzeczy,
Szpetnie zmarszczony brzuch, wymiona,
Biedra nie lepsze też od brzucha;
Raik? Tfy! Udo, niechay zginę:
Nie udo, ale gałąź sucha,
Pstro nakrapiana w centki sine».

«Tak dobrych czasów żałujemy,
Gromada starych wiedźm, siedząca
W kuczki, w żałości grzęznąc niemey,
Łachmanów kupa, ot, cuchnąca;
Niby konopnych sznur [paździerzy](#),
Co ledwo zatli się, już gaśnie;
Niegdy kwiat ziemi, cudny, świeży:
Otoć samicza dola właśnie».

Źródło: François Villon, *Wielki Testament*, tłum. T. Boy-Żeleński, Kraków 2007, s. 20–22.

Słownik

ballada francuska

gatunek popularny we Francji w XIV i XV wieku; utwór poetycki, składający się z trzech strof, z których każda zakończona jest identycznym wersem w funkcji refrenu, oraz z umieszczonego na końcu przesłania (zwykle czterowersowego). Cechą charakterystyczną ballady francuskiej jest powtarzanie tych samych rymów w całym toku utworu

danse macabre

(fr., taniec śmierci) – alegoria śmierci; taniec, którego przedstawianie rozwinęło się w kulturze późnego średniowiecza (XIV i XV wiek), korowód przedstawicieli różnych stanów z kościotrupem na czele, wyrażający równość ludzi w obliczu śmierci

epitafium

(gr. *epi-taphios* – nad grobem) – napis nagrobkowy lub krótki wiersz poświęcony osobie zmarłej

memento mori

(łac., pamiętaj o śmierci); średniowieczne przypomnienie nieuchronności przemijania

naturalizm

(fr. *naturalisme*) – prąd literacki powstały w drugiej połowie XIX wieku wykorzystujący osiągnięcia nauk przyrodniczych, związany z poglądami deterministycznymi i ewolucjonistycznymi, często operujący silnymi środkami wyrazu, niestroniący od szczegółowego opisywania scen drastycznych, ukazujący ludzi jako organizmy biologiczne

pamflet

(ang. *pamphlet* – broszura, krótka rozprawa na dany temat) – utwór publicystyczny lub literacki krytykujący i ośmieszający określone grupy społeczne, instytucje albo osoby

satyra

(etrus. *satir* – mowa, mówić, łac. *satura lanx* – misa z owocami) utwór literacki ośmieszający lub krytykujący ukazywane w nim zjawiska, najczęściej wady ludzkie, stosunki społeczne, instytucje; ogół utworów mających na celu ośmieszenie, piętnowanie szkodliwych zjawisk, obyczajów, wad, stosunków społecznych; satyra jest anonimowa, nie uderza w konkretne osoby, operuje wyolbrzymieniem, karykaturą, groteską i ukazuje świat w krzywym zwierciadle

ubi est?, ubi sunt?

(łac., gdzie jest? gdzie są?); pytania wyrażające literacki motyw przemijania, marności świata i tęsknoty za przeszłością

vanitas

(łac., marność); zespół motywów obrazujących marność i nietrwałość rzeczy doczesnych

Polecenie 1

Omów sposób ukazania w balladzie ciał wisielców. Jaki związek dostrzegasz pomiędzy sposobem obrazowania a przesłaniem utworu?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P1DuSznYx>

François Villon

Ballada wisielców

Bracia: z was, coście ostali na świecie,
Niech nienawiści nikt ku nam nie czuie;
Gdy miętkie serce mieć dla nas będziecie,
Y was Bóg radniey kiedyś się zlituie;
Widzicie nas tu, wiszące straszliwie:
Ciało, o które dbaliśmy zbyt tkliwie,
Zgniłe, nadżarte, wzrok straszy i hydzi:
Kość zwolna w popiół y proch się przemienia;
Niech nikt z naszego nieszczęścia nie szydzi,
Lecz proście dla nas wszystkich odpuszczenia!
Jeśli błagamy was, toć się nie godzi
Odplacać wzgardą, mimo iż skazano
Nas prawem. Wiedźcie, po ludziach to chodzi,

Iż nie wszystkim w głowie statek dano;
Wspomóżcież tedy biednych modły swemi
U Syna Maryey, Pana wszelkiej ziemi,
Iżby nie chybił łaski y pomocy,
Od czartoskiego broniąc nas płomienia.
Zmarłe iesteśmy: tu kres ludzkiej mocy;
Lecz proście dla nas wszystkich odpuszczenia!
Deszcze nas biednych do szczętu wyprały,
Do cna zczerniło, wysuszyło słońce;
Sępy y kruki oczęta zdziobały,
Włoski w brwiach, w brodzie, wydarły chwiejące;
Nigdy nam usieść ni spocząć nie wolno;
Tu, tam, na wietrze kołyszem się wolno;
Wciąż nami trąca wedle swego dechu,
Ptactwo nas skubie raz wraz bez wytchnienia:
Nie day Bog przystać do naszego cechu,
Lecz proście dla nas wszystkich odpuszczenia!

Przesłanie

Ty, xiążę Iezu, nad wszem państwem możny,
Chroń dusze nasze od Piekieł roszczenia:
Niiak mieć z niemi nie chcemy zbliżenia;
Ludzie, nie czas tu na pośmiech bezbożny,
Lecz proście dla nas wszystkich odpuszczenia!

“ *Ballada wisielców*

Bracia: z was, coście ostali na świecie,
Niech nienawiści nikt ku nam nie czuie;
Gdy miętkie serce mieć dla nas będziecie,
Y was Bóg radniey kiedyś się zlituie;
Widzicie nas tu, wiszące straszliwie:
Ciało, o które dbaliśmy zbyt tkliwie,
Zgniłe, nadżarte, wzrok straszy i hydzi:
Kość zwolna w popiół y proch się przemienia;
Niech nikt z naszego nieszczęścia nie szydzi,
Lecz proście dla nas wszystkich odpuszczenia!

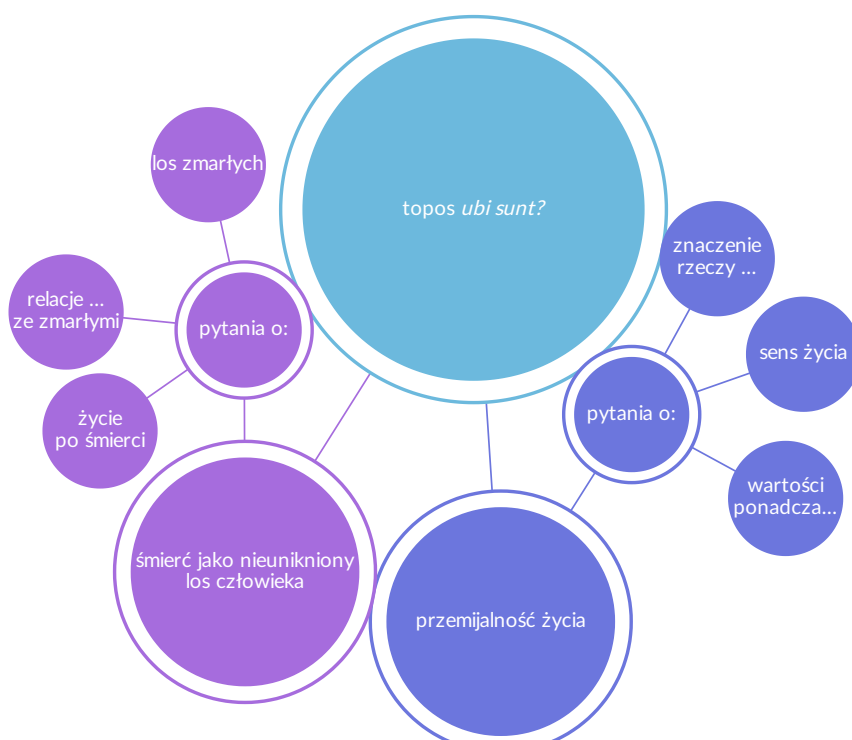
Jeśli błagamy was, toć się nie godzi
Odplacać wzgardą, mimo iż skazano
Nas prawem. Wiedźcie, po ludziach to chodzi,
I że nie wszystkim w głowie statek dano;
Wspomóżcież tedy biednych modły swemi
U Syna Maryey, Pana wszelkiew ziemi,
Iżby nie chybił łaski y pomocy,
Od czartoskiego broniąc nas płomienia.
Zmarłe iesteśmy: tu kres ludzkiej mocy;
Lecz proście dla nas wszystkich odpuszczenia!

Deszcze nas biednych do szczeru wyprały,
Do cna zczerniło, wysuszyło słońce;
Sępy y kruki oczęta zdziobały,
Włoski w brwiach, w brodzie, wydarły chwiejące;
Nigdy nam usieść ni spocząć nie wolno;
Tu, tam, na wietrze kołyszem się wolno;
Wciąż nami trąca wedle swego dechu,
Ptactwo nas skubie raz wraz bez wytchnienia:
Nie day Bog przystać do naszego cechu,
Lecz proście dla nas wszystkich odpuszczenia!

Przesłanie

Ty, xiążę Iezu, nad wszem państwem możny,
Chroń dusze nasze od Piekieł roszczenia:
Niiak mieć z niemi nie chcemy zbliżenia;
Ludzie, nie czas tu na pośmiech bezbożny,
Lecz proście dla nas wszystkich odpuszczenia!

Źródło: François Villon, *Ballada wisielców*.

Polecenie 2

Korzystając z multimedium oraz wiadomości z lekcji, określ, w jakiego rodzaju tematykę wpisuje się topos *Ubi sunt...*?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P1DuSznYx>

François Villon – poeta i bandyta

Wiek XV we Francji był epoką przejściową. Kultura średniowiecza z wolna chyliła się ku upadkowi, a stany i instytucje, które były gwarantem jej potęgi przeżywały głęboki kryzys. Etos rycerski stał się pustym pojęciem, niejednokrotnie przysłaniającym zdradę i barbarzyństwo, a handlujący godnościami i odpustami Kościół nie dawał silnych fundamentów życia moralnego. Kryzys potęgowały skutki długoletniej wojny z Anglią. W znamienitym roku 1431, kiedy to spalono na stosie Joannę d'Arc natchnioną bojowniczkę sprawy narodowej, w rodzinie paryskich nędzarzy urodził się syn, któremu nadano imię Franciszek. Po śmierci ojca wychowaniem chłopca zajął się daleki krewny Wilhelm Villon kanonik przy klasztorze Świętego Bernarda. Franciszek przybrał nazwisko swojego opiekuna.

Młodzieniec wstąpił na Uniwersytet Paryski. Pędząc beztroski żywot żaka, po raz pierwszy popadł w konflikt z policją, uczestnicząc w groteskowej walce związanej z wzruszeniem z pierwotnego miejsca słynnego kamienia Pet-du-diable. Nieco później sprzeczka o kobietę zmusiła Villona do wystąpienia w obronie własnej i uczyniła mimowolnym zabójcą, zmuszając do ucieczki na prowincję. Po kilku miesiącach poeta wrócił do Paryża i dopuścił się kradzieży, łamiąc prawo zupełnie już świadomie i dobrowolnie. Ścigany przez wymiar sprawiedliwości, popełniał kolejne przestępstwa. Niejednokrotnie w życiu trafił do więzienia, oczekując na szafot lub amnestię lub uciekał, unikając kary.

Tadeusz Żeleński-Boy wybitny tłumacz literatury francuskiej i autor krytycznoliterackich esejów twierdził, że poezja Villona była „jedynym świetlanym punktem tej posępnej i mrocznej epoki”, ale nie ukrywał też, że jej twórca to „włóczęga, bandyta, sutener i złodziej, który część życia spędził w więzieniach, a cudem jedynie uniknął szubienicy”. Wielka jest moc poezji, trwającej przez wieki i głoszącej ponadczasowe prawdy, nawet jeśli talentem obdarzony został człowiek niegodziwy.

Najważniejszym dziełem, jakie pozostawił po sobie François Villon jest *Wielki Testament* złożony z cyklu ballad i konsekwentnie parodiujący wszystkie szczegóły konwencjonalnego testamentu. Starofrancuska ballada w niczym nie przypomina późniejszej ballady romantycznej, spopularyzowanej w literaturze polskiej przez Adama Mickiewicza. Wyróżnia ją charakterystyczna forma: trzy strofy, ośmio- lub dziesięciowerszowe dopełnione krótkim przesłaniem zazwyczaj zgodnie z tradycją rycerskich turniejów, gdzie rycerz kierował pieśń do organizatora spektaklu i sędziego pojedynku zaczynające się od apostrofy „Książę”. Wszystkie trzy strofy i przesłanie oparte były na tych samych rymach, splecionych w kunsztowny sposób, tak iż w

klasycznej balladzie na dwadzieścia osiem wierszy zasadniczych rym powtarzał się czternaście razy.

Głównym tematem wierszy składających się na *Wielki Testament* jest upływ czasu, któremu człowiek nieuchronnie podlega. Przemijanie urody i ziemskiej świetności ukazane zostało w groteskowej konwencji, nie pozbawionej sarkazmu i kpiny, co pozwala podmiotowi lirycznemu zyskać dystans wobec tego, co nieuniknione. Westchnienie *Ach, gdzie są niegdysiejsze śniegi!* (z *Ballady o paniach minionego czasu*), wyrażające żal z powodu ulotności kobiecej urody, stało się skrzydlatym słowem i weszło do języka potocznego”.

Źródło: Agnieszka Kwiatkowska, *Historia literatury dawnej. Dla początkujących i zainteresowanych*, Poznań 2015, s. 69–70.

Polecenie 3

Znajdź tekście *François Villon* – poeta i bandyta słowa, które odwołują się do toposu *Ubi sunt...?*

Polecenie 4

Wypisz z *Wielkiego Testamentu* Villona tematy charakterystyczne dla twórczości średniowiecznej.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zapoznaj się z fragmentami czterech średniowiecznych utworów, a następnie zaznacz te, które realizują topos *ubi sunt*.

- ☐ „Słodkie spojrzenia, cudowne oczy,
Pamiętaj o tym, blask swój utracą,
Nos, brwi i usta, co tak wymowne,
W proch się obróćą...”
(Olivier de la Marche, *Le parement et triumphe des dames* (źródło: J. Huizinga, *Jesień średniowiecza*, przeł. T. Brzostowski, Warszawa 1992, s. 173)

- ☐ „Powiedz, gdzie jest Salomon, tak niegdyś wspaniały?
I gdzie jest Samson, niezwyciężony wódz?
[...]
Gdzie znikł Cezar, podniosły w swej władczej potędze?
Gdzie bogacz, który już przy śniadaniu jaśniej przepychem?”
Giacopone da Todi (prawdopodobnie), *Cur mundus militât sub vana gloria*
(źródło: J. Huizinga, *Jesień średniowiecza*, przeł. T. Brzostowski, Warszawa 1974, s. 168)

- ☐ „Gdzież jest teraz blask Babilonu? Gdzież jest straszliwy
Nabuchodonozor i moc Dariusza, i ów Cyrus wielki?
Zniknęli niby koło obracane siłą.
Sława ich pozostała i rośnie, lecz oni obrócili się w proch.”
Bernard z Morlay (źródło: J. Huizinga, *Jesień średniowiecza*, przeł. T. Brzostowski, Warszawa 1992, s. 169)

- ☐ „Spójrz, przyjacielu, w me oblicze,
Zobacz, co czyni śmierć żalosna,
i nie zapomnij odtąd nigdy:
Oto ta, którą ukochałeś;
To ciało twoje, nędzne, wstrętne,
Teraz utracisz już na wieki;
Cuchnącym stanie się pokarmem
Dla czarnej ziemi i robactwa:
Śmierć sroga piękność każdą gasi.”
Georges Chastellain, *Mirror de mort* (źródło: J. Huizinga, *Jesień średniowiecza*, przeł. T. Brzostowski, Warszawa 1992, s. 179)

Ćwiczenie 2

Zaznacz właściwą odpowiedź. W *Balladzie o paniach minionego czasu* powtarza się jako rodzaj refrenu wers: „Ach, gdzie są niegdysiejsze śniegi!”. Śnieg symbolizuje tu:

☐ zjawiska nietrwałe, ulotne

☐ żywioł przyrody

☐ czystość i niewinność

☐ dziewictwo

Ćwiczenie 3

Przyporządkuj podane cytaty z *Wielkiego Testamentu* do odpowiedniego motywu, toposu lub hasła.

memento mori

„Zarazy oney unikaycie,
Strzeżcie się iey nad wszystko
w świecie,
Y, prze Bóg miły, pamiętaycie,
Iż przydzie dzionek, że pomrzecie.”

danse macabre

„Ach, gdzie są niegdysieysze śniegi!”

Ubi sunt?

„Nadtom brał wiernie, co powiada
Mędrzec, y Pismam wierzył słowu:
«Baw się, używaj, synu (gada),
W młodości swoiey»; ale znowu
Indziey zaświadcza barzo iaśnie,
Że «czas młodości kwietnych latek,
(To iego słowa, takie właśnie!)
Ot, sama głupiość y niestatek».”

vanitas

„Wiem, że bogate y ubogie,
Mądre, szalone, świeckie, xiedze,
Hoyne y skąpe, tanie, drogie,
Małe y duże, pychy, nędze,
Damy z kołnierzem
w zmyślne rurki
— lakietamkolwiek godło czyie —
ledwabie czy siermiężne burki:
Wszystko dołapi śmierć za szyie.”

Ćwiczenie 4

Sformułuj własnymi słowami myśl zawartą w przestaniu kończącym *Balladę o paniach minionego czasu*.

” Nie pytay, kędy hoże dziewczki
Idą stąd, y na iakie brzegi,
Iżbyś nie wspomniał tey przyśpiewki:
Ach, gdzie są niegdysiejsze śniegi!

Ćwiczenie 5

Obejrzyj galerię, a następnie wybierz obraz, który twoim zdaniem najlepiej koresponduje z *Balladą o paniach minionego czasu*. Uzasadnij wybór, formułując dwa argumenty.

Hans Baldung, *Trzy etapy*, 1510

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Mistrz MZ ze Zwolle, *Memento mori*; ok. 1500-1502

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Mistrz IAM ze Zwolle, *Memento mori*, koniec XV w.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Lukas Furtenagel, *Malarz Hans Burgkmair i jego żona Anna*, 1529

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

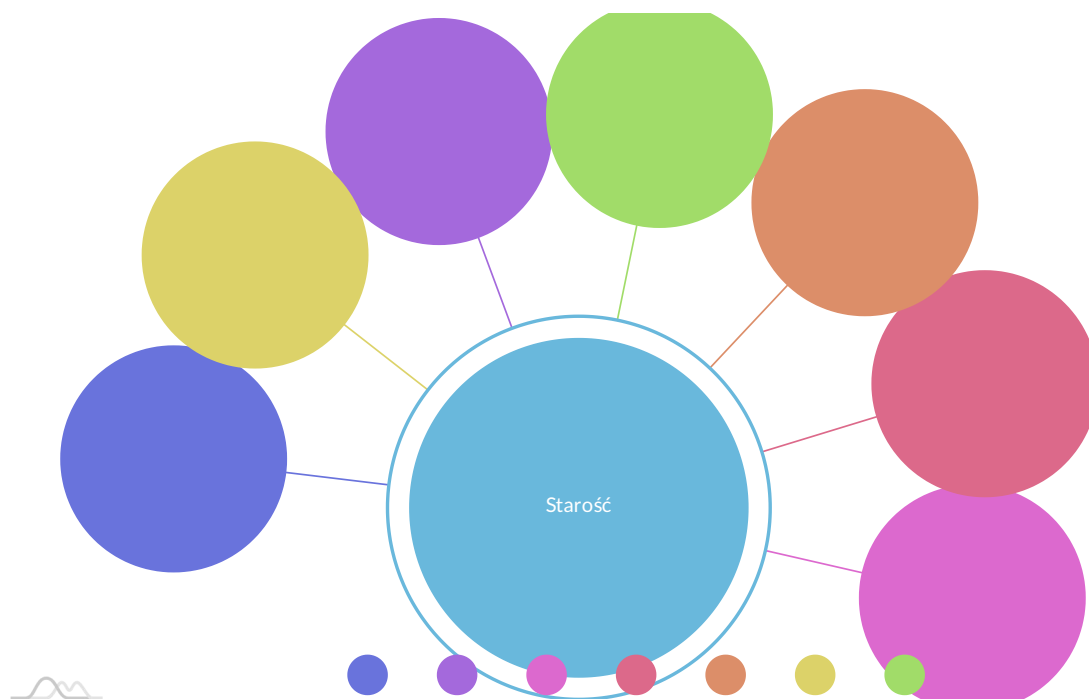
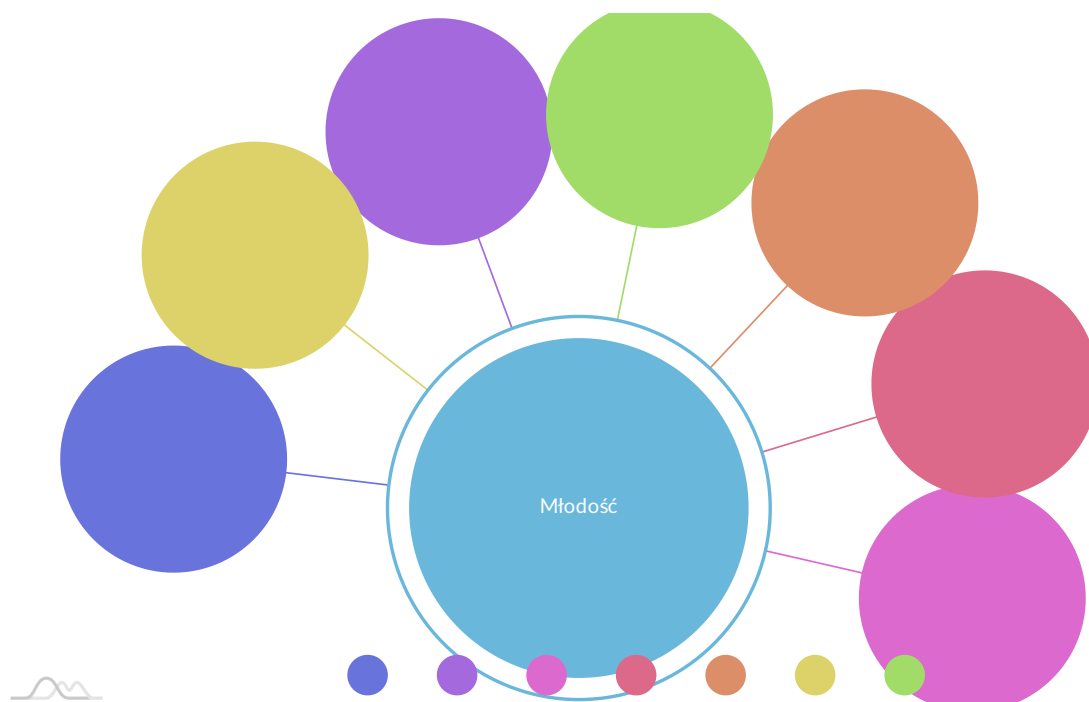
artysta nieznany, *Życie i śmierć*, XVIII wiek

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ćwiczenie 6

Na podstawie fragmentu *Wielkiego Testamentu* zatytułowanego *Żale pięknej płatnerki dobrze już sięgniętej przez starość* sformułuj mapę myśli porządkującą zawarte w utworze refleksje na temat młodości i starości.

Ćwiczenie 7

Wyjaśnij, dlaczego Villon ukazuje proces przemijania, przedstawiając głównie bohaterki kobiece.

Ćwiczenie 8

Większość popularnych w literaturze średniowiecza toposów i motywów odnosiła się do śmierci, np. *ubi sunt...?*, *danse macabre* (taniec śmierci), *memento mori* (pamiętaj o śmierci). Zastanów się, z czego to wynikało. Sformułuj tezę i dwa argumenty, które ją uzasadnią.

Praca domowa

Stwórz własną galerię obrazów, plakatów lub zdjęć, które mogą ilustrować motyw *ubi sunt?*. Zgromadź zarówno średniowieczne, jak i współczesne teksty kultury. Opatrz je cytataми na temat przemijania.

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Oparek

Przedmiot: Język polski

Temat: „Ach, gdzie są niegdysiejsze śniegi?” – topos *ubi sunt* w *Wielkim Testamencie* François Villona

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

1) odczytuje tekst w jego warstwie semantycznej i semiotycznej;

2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rozpozna motyw *ubi sunt* w tekstach kultury;
- omówi sposób realizacji motywu *ubi sunt* w *Wielkim Testamencie* Villona;
- rozpozna w tekście literackim motywy, hasła i toposy charakterystyczne dla epoki średniowiecza;
- wykaże żywotność i ponadczasowość motywu *ubi sunt*.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- plakat;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego;
- praca w parach.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel inicjuje rozmowę na temat średniowiecznego tańca śmierci, a następnie przechodzi do motywu *vanitas*. Zaznacza, że pochodzi on z Księgi Koheleta i proponuje uczniom odczytanie początkowego fragmentu.

1 Słowa Koheleta, syna Dawida, króla w Jeruzalem.

2 Marność nad marnościami, powiada Kohelet,
marność nad marnościami – wszystko marność.

ROZWAŻANIA TEORETYCZNE

Nic nowego pod słońcem

3 Cóż przyjdzie człowiekowi z całego trudu,
jaki zadaje sobie pod słońcem?

4 Pokolenie przychodzi i pokolenie odchodzi,
a ziemia trwa po wszystkie czasy.

5 Słońce wschodzi i zachodzi,
i na miejsce swoje spieszy z powrotem,
i znowu tam wschodzi.

6 Ku południowi ciągnąc
i ku północy wracając,
kolistą drogą wieje wiatr
i znowu wraca na drogę swojego krążenia.

7 Wszystkie rzeki płyną do morza,
a morze wcale nie wzbiera;
do miejsca, do którego rzeki płyną,
zdążają one bezustannie.

8 Mówienie jest wysiłkiem:
nie zdoła człowiek wyrazić [wszystkiego] słowami.
Nie nasyci się oko patrzeniem

ani ucho napełni słuchaniem.

9 To, co było, jest tym, co będzie,
a to, co się stało, jest tym, co znowu się stanie:
więc nic zgoła nowego nie ma pod słońcem.

10 Jeśli jest coś, o czym by się rzekło:

«Patrz, to coś nowego» –

to już to było w czasach,
które były przed nami.

11 Nie ma pamięci o tych, co dawniej żyli,
ani też o tych, co będą kiedyś żyli,
nie będzie wspomnienia u tych, co będą potem.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych,
oprac. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich, Poznań 1980.

2. Nauczyciel omawia krótko motyw *vanitas* w sztuce średniowiecza i baroku – może zaprezentować uczniom martwe natury, na których pojawiają się czaszki, gnijące owoce, kwiaty, lustra, naczynia, klepsydry, noże, świece... (symbole *vanitas*). Następnie prosi uczniów o stworzenie prezentacji (np. w formie plakatu) symboli związanych z motywem śmierci i przemijania – obok tradycyjnej symboliki mogą pojawić się współczesne znaki lub obrazy o wymowie symbolicznej.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał i wprowadza ich w temat lekcji, nawiązując do Księgi Koheleeta i prezentacji symboli śmierci i przemijania. Omawia topos *ubi sunt* i wskazuje na jego związek z religijno-artystycznym motywem *vanitas*.
2. Nauczyciel wraz uczniami ustala cele zajęć i kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj” (*Ballada o paniach minionego czasu* może zostać odczytana na głos).
2. Uczniowie przechodzą do sekcji „Audiobook” i wykonują polecenie 1. Następnie nauczyciel inicjuje rozmowę na temat: W jaki sposób topos *ubi sunt* realizuje się w *Balladzie wisielców*?
Pozostałe polecenia z tej sekcji uczniowie wykonują w parach.
3. Uczniowie przechodzą do sekcji „Sprawdź się” i wykonują ćwiczenia 1-4. Ćwiczenie 5 może przybrać formę dyskusji moderowanej. Następnie uczestnicy zajęć dzielą się na zespoły i wykonują ćwiczenia 6 i 8, po czym porównują swoje propozycje. Ćwiczenie 7 uczniowie wykonują indywidualnie. Wybrana osoba prezentuje odpowiedź. Nauczyciel podsumowuje.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi chętnego ucznia o podsumowanie – omówienie toposu *ubi sunt* w *Wielkim Testamencie* François Villona i uzupełnia informacje
2. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat spełnienia kryteriów sukcesu.
3. Nauczyciel może podać przykłady ciągłej obecności toposu *ubi sunt* w literaturze – od najdawniejszej (*Beowulf*), przez średniowieczną, romantyczną (*Oda do jesieni* Johna Keatsa) do współczesnej – nauczyciel może zaproponować uczniom przeczytanie wiersza *Filandia* Marcina Świetlickiego (lub wysłuchanie utworu zespołu Świetliki do tego tekstu).

Praca domowa:

1. Stwórz własną galerię obrazów, plakatów lub zdjęć, które mogą ilustrować motyw *ubi sunt*. Zgromadź zarówno średniowieczne, jak i współczesne teksty kultury. Opatrz je cytataми na temat przemijania.

Materiały pomocnicze:

- Stefania Skwarczyńska, *Z dziejów inkarnacji poetyckich toposu „Ubi sunt...?”*, Prace Polonistyczne Studies in Polish Literature 32, 1976.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Audiobook”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.